

ПРОМІЖНИЙ ЗВІТ №4*
18 – 26 січня 2010 р.

29 січня 2010 р.

I. РЕЗЮМЕ

- 25 січня Центральна виборча комісія (ЦВК) оголосила результати першого туру президентських виборів та імена кандидатів на пост Президента України, які вийшли у другий тур виборів, що відбудеться 7 лютого. На своєму сайті ЦВК розмістила результати голосування за кандидатів у кожній виборчій дільниці, але на надала повних відомостей протоколів дільничних виборчих комісій (ДВК). Хоча закон цього і не вимагає, опублікування повних даних протоколів ДВК надало б можливість спостерігачам звірити їх зі своїми копіями протоколів і таким чином підвищити прозорість процесу.
- ЦВК продовжила практику проведення закритих нарад і під час опрацювання протоколів окружних виборчих комісій (ОВК), коли представників кандидатів, ЗМІ та спостерігачів попросили тимчасово залишити засідання, щоб члени комісії могли обговорити питання за закритими дверима. Для проведення повторного голосування мають бути сформовані нові ОВК та ДВК.
- Спостерігачі Міжнародної місії спостереження за виборами позитивно оцінили процес встановлення результатів на рівні ОВК. Втім, у приблизно 50 з 185 ОВК, які вони відвідали, їм відмовили у спостереженні за введенням даних протоколів ДВК до електронної системи «Вибори».
- Близько 390000 виборців були внесені до списків виборців безпосередньо у день виборів. Через суперечливі інструкції ЦВК та політичних партій, а також непослідовні пояснення, надані під час тренінгів, ДВК застосовували різні процедури внесення виборців до списків виборців.
- Два учасники другого туру виборів, Юлія Тимошенко та Віктор Янукович, розпочали проводити агітаційні заходи перед початком офіційного періоду передвиборної агітації, що суперечить Закону про вибори. Віктор Янукович відмовився від участі у будь-яких теледебатах з Юлією Тимошенко.
- Питання щодо того, хто є законним Головою Вищого адміністративного суду України (ВАСУ), так і не було вирішено і стало ще більш заполітизованим. Конституційний Суд України наголосив, що це питання має вирішувати Верховна Рада України. Судом, вповноваженим розглядати скарги щодо остаточних результатів виборів, є ВАСУ.

* Єдина офіційна версія цього документу – це англomовна версія.

II. ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ ВИБОРЧИМ ПРОЦЕСОМ

Встановлення підсумків голосування в ОВК

Міжнародна місія зі спостереження за виборами (ММСВ) спостерігала за передаванням матеріалів дільничних виборчих комісій (ДВК) та встановленням результатів голосування у 185 з 225 окружних виборчих комісіях (ОВК). У цілому цей процес був оцінений позитивно, хоча деколи відзначалася погана організація або тиснява та хаотичність через невеликі приміщення. Спостереження свідчать про те, що деякі члени ДВК виправляли протоколи в ОВК без проведення засідань ДВК, як цього вимагає закон. У деяких випадках вони заповнювали пусті форми протоколів, які вже були підписані. Результати по деяких ДВК були анульовані ОВК, які згодом повторно підраховували голоси. Результати по двом ДВК були визнані недійсними.¹

Де кілька разів Центральна виборча комісія (ЦВК) запевняла МСВ ОБСЄ/БДПЛ, що ОВК були проінструктовані щодо надання права спостерігачам бути присутніми при введенні даних ДВК до системи «Вибори». 14 січня ЦВК надіслала вказівки ОВК щодо надання спостерігачам повного доступу до цього процесу. Однак, 15 січня ЦВК надіслала інші вказівки, відповідно до яких таке спостереження має відбуватись відповідно до норм Закону про вибори та законодавства у сфері захисту інформації. Через недостатню ясність цих інструкцій 18 січня 48 ОВК відмовили ММСВ у спостереженні за введенням даних до електронної системи «Вибори», перешкоджаючи таким чином спостереженню важливої складової процесу.²

Всі ОВК направили свої протоколи до ЦВК у п'ятиденний строк. ЦВК відхилила сім протоколів через технічні помилки. Всі вони були виправлені ОВК у визначений законом одинденний термін.

Встановлення та оголошення результатів виборів у ЦВК

Протягом дня виборів ЦВК оголошувала дані щодо явки виборців, яка в результаті склала 66,72 відсотка. Попередні результати постійно оновлювались на сайті ЦВК, починаючи з ночі виборів. Як і під час минулих виборів, ЦВК розмістила лише частину відомостей протоколів ДВК, зокрема кількість голосів, відданих за кожного кандидата, та недійсних бюлетенів, але не надала інформації щодо сумарної кількості зареєстрованих виборців або невикористаних бюлетенів. Хоча закон і не вимагає цього, опублікування повних даних протоколів ДВК надало б можливість спостерігачам звірити їх зі своїми копіями протоколів та підвищити прозорість процесу та довіру до нього.

ЦВК оголосила остаточні результати першого туру президентських виборів 25 січня. Відповідно до вимог закону ЦВК опублікувала повні дані протоколів про підсумки голосування по ОВК та загальнодержавному округу.³ Із 24588268 використаних бюлетенів 405756 (1,65 відсотка) були визнані недійсними. На деяких виборчих дільницях велика кількість використаних бюлетенів була визнана недійсними через те, що ДВК не проставили

¹ На ДВК 44 ТВО 120 (100 виборців), більше 10 відсотків використаних бюлетенів не були попередньо проштамповані ДВК. ДВК 27 ТВО 120 (2300 виборців) не опечатала свої бюлетені перед їх відправкою до ОВК 120.

² Цей факт також мав місце під час тестування системи «Вибори» 5 та 11 січня.

³ Згідно з опублікованими остаточними результатами першого туру виборів Віктор Янукович отримав 35,32 відсотків голосів виборців та Юлія Тимошенко – 25,05 відсотків. Наступними за ними йдуть Сергій Тігіпко, який отримав 13,05 відсотків голосів виборців, Арсеній Яценюк – 6,96 відсотків та Віктор Ющенко відповідно 5,45 відсотків. Інші 13 кандидатів на пост Президента України отримали менше 4 відсотків голосів виборців. Близько 2,2 відсотків виборців не підтримали жодного з кандидатів.

печатки чи підписи на бюлетенях відповідно до вимог закону. У декількох випадках ДВК проголосували за визнання таких бюлетенів дійсними.

Зміна ситуації після дня виборів

8 січня Посольство Грузії надіслало запит на акредитацію 2011 грузинських спостерігачів. ЦВК не винесла рішення у триденний строк. У день виборів ЦВК вирішила направити анкети до Генеральної Прокуратури для перевірки у відповідь на скарги представників кандидатів на пост Президента України Богословської, Бродського та Мороза щодо можливого порушення законів та виборчого права громадян. 21 січня у своїй постанові щодо скарги, яка надійшла від кандидата на пост Президента України Людмили Супрун, Київський апеляційний адміністративний суд (КААС) зобов'язав ЦВК прийняти рішення зареєструвати цих спостерігачів чи ні. ЦВК так і не розглянула це питання на вимогу суду, яке наразі залишається відкритим.

18 грудня КААС зобов'язав члена ЦВК припинити участь у засіданнях ЦВК через досягнення ним у березні 2009 року 65-річного віку, що є граничним віком для роботи в ЦВК.⁴ В перші години 17 січня КААС на підставі «нововиявлених обставин» ухвалив нову постанову, що не може бути оскарженою, згідно з якою цей член комісії отримав право брати участь у засіданнях ЦВК.⁵ Зрештою, 19 січня Верховна Рада України прийняла рішення за поданням Президента про дострокове припинення повноважень даного члена комісії. Через два дні Верховна Рада відхилила нову кандидатуру, запропоновану Президентом.⁶ Таким чином, під час підготовки до повторного голосування до складу ЦВК будуть входити лише 14 членів.

Органи управління виборчим процесом

Після оголошення офіційних результатів першого туру ЦВК призначила дату повторного голосування на 7 лютого та ухвалила декілька постанов, серед яких були постанови щодо фінансування проведення другого туру, форми та тексту виборчого бюлетеня.

ЦВК продовжує практику проведення закритих нарад. Більш того, така практика мала місце під час опрацювання протоколів про підсумки голосування по ОВК, коли представників кандидатів, ЗМІ та спостерігачів попросили тимчасово залишити залу засідання, щоб члени комісії могли обговорити питання за закритими дверима.

Відповідно до закону ОВК та ДВК були розпущені та їх склад має бути призначений за новими поданнями для повторного голосування. 25 січня ЦВК оголосила Юлію Тимошенко та Віктора Януковича кандидатами, які продовжать боротьбу у другому турі. Вони мали подати по сім кандидатур до складу кожної ОВК до 26 січня.⁷ У ЦВК є два дні для формування складу ОВК. Два кандидати на пост Президента України також мають право подати по вісім кандидатур до складу кожної ДВК до 30 січня. ОВК мали сформувати ДВК

⁴ Стаття 30.4.2 Закону України «Про Центральну виборчу комісію» визначає, що повноваження члена комісії мають бути припинені у зв'язку із досягненням шістдесятип'ятирічного віку. ЦВК має внести подання про дострокове припинення повноважень члена комісії Президенту України, який в свою чергу вносить подання до Верховної Ради України. Верховна Рада України офіційно припиняє повноваження цього члена комісії.

⁵ Відповідно до статті 177.4 Кодексу адміністративного судочинства України, це судові рішення не може бути оскаржено, оскільки воно ухвалено у період від 24 години дня, що передусе дню голосування, до шостої години дня голосування.

⁶ Стаття 30.10 передбачає, що Президент України завчасно, але не пізніше як через 30 днів з дня припинення повноважень члена комісії подає до Верховної Ради України кандидатуру особи, що пропонується на посаду члена комісії замість вибулого. Закон не визначає термін для другого подання.

⁷ В той час, як ЦВК мала опублікувати офіційні результати першого туру виборів до 27 січня (10 днів після дня виборів), учасники другого туру виборів мали запропонувати свої кандидатури до складу ОВК до 26 січня (за 12 днів до другого туру виборів).

до 2 лютого. На відміну від першого туру не існує положення закону щодо мінімальної кількості членів для формування комісії. Крім того, закон не зазначає, як мають бути сформовані комісії у разі, якщо обидва кандидати не запропонують кандидатури до складу комісії.

Кандидати мають право на рівну кількість посад голови та секретаря в складі комісії.⁸ Голова та секретар не можуть представляти одного і того ж кандидата. ЦВК не проводитиме тренінги для членів новопризначених ОВК та ДВК.

III. РЕЄСТРАЦІЯ ВИБОРЦІВ

Центральна виборча комісія оголосила, що на час відкриття виборчих дільниць до списків виборців внесено 36578590 виборців. Це на 276114 виборців більше за кількість виборців, які були зареєстровані у Державному реєстрі виборців (ДРВ) на час роздруку уточненого списку виборців. Таке збільшення частково зумовлене несвоєчасним складанням списків виборців для спеціальних виборчих дільниць у лікарнях, пізніми замінами членів ДВК, які працювали за межами своїх дільниць, та внесенням громадян до списків виборців дільничними виборчими комісіями.⁹

Кількість виборців, які голосували за місцем перебування, з моменту роздруку уточнених списків виборців збільшилася до 1,2 мільйона, що складає 3,28 відсотка електорату.¹⁰ Напередодні дня голосування КААС ухвалив рішення, згідно з яким кожен виборець, який звернувся до ДВК із заявою про голосування за місцем перебування, повинен був надати медичну довідку для підтвердження його нездатності самостійно прибути до виборчої дільниці.¹¹ За інструкцією ЦВК дільничні виборчі комісії, здебільшого, не дотримувалися вимог вищезгаданого рішення. ЦВК оголосила, що всі виборці, які звернулися із заявою про голосування за місцем перебування під час голосування на виборах Президента України 17 січня, мають знову подати заяву для організації голосування за місцем перебування під час повторного голосування.

Згідно з протоколами ЦВК про результати голосування остаточно кількість виборців складає 36968041 виборців. 389451 виборців були внесені до списків виборців безпосередньо у день голосування. Суперечливі інструкції ЦВК та політичних партій, а також непослідовні пояснення, надані під час тренінгів, спричинили плутанину в ДВК щодо порядку внесення виборців до списків виборців у день голосування.¹² У більшості випадків, за спостереженнями ММСВ, ДВК приймали рішення щодо внесення виборців до списків виборців відповідно до закону. Втім, на деяких ДВК виборців направляли до суду, ОВК чи Відділу ведення реєстру (ВВР) для отримання дозволу на їх включення.¹³ Згідно з даними ОВК, більшість виборців, які повернулись, щоб проголосувати після первинної відмови,

⁸ На відміну від першого туру виборів в комісіях відсутня посада заступника голови.

⁹ Відповідно до статті 36.2 на спеціальних виборчих дільницях, утворених у стаціонарних лікувальних закладах, списки виборців складаються не пізніше як за сім днів до дня виборів. Враховуючи пізні подання списків, було неможливо вилучити імена зі списків виборців на дільниці їх початкової реєстрації у відповідний спосіб.

¹⁰ Спочатку близько 750000 виборців були зазначені у списках виборців як такі, що голосують за місцем перебування. Згодом 450000 осіб звернулися до ДВК з заявами про їх внесення до витягів зі списків виборців щодо голосування за місцем перебування.

¹¹ Див. посилання 5.

¹² Ситуація ще більше ускладнилася постановою суду, ухваленою напередодні голосування, згідно з якою ДВК не могли вносити виборців у списки виборців у день виборів. Незважаючи на те, що ця постанова стосувалась лише ОВК 148, Блок Юлії Тимошенко (БЮТ) повідомляв ДВК про те, що вони мали її виконувати. Деякі ОВК та ЦВК надали ДВК інструкції не дотримуватись цієї постанови.

¹³ Спостереження ММСВ свідчать про те, що з-поміж 2184 ДВК, відвіданих у день виборів, 271 комісія повідомляла виборців, які не могли знайти своє ім'я у списку виборців, про те, що вони мали звернутися до суду, ВВР чи ОВК щоб внести своє ім'я у списки.

отримали дозволи місцевих судів, в яких судді були на чергуванні. У більшості випадків суди розглядали справи ефективно та приймали рішення щодо включення виборців.

19 січня ЦВК встановила процедуру складання списків виборців для повторного голосування. Разом з періодичним поданням даних, оновлених у січні державними закладами та установами, та персональними запитами до ВВР, до Державного реєстру виборців мають бути внесені доповнення та виправлення списків виборців, які мали місце під час підготовки до голосування, а також безпосередньо у день голосування. До 24 січня ОВК мали переглянути списки виборців від ДВК з першого туру виборів та повідомити відповідні ВВР про внесені доповнення та виправлення.¹⁴

Дві копії оновлених списків виборців мають бути надруковані та передані ОВК до 29 січня. У свою чергу ДВК мають надати ці списки для загального ознайомлення 31 січня. Втім, кінцевий термін формування складу ДВК спливає 2 лютого, що, практично, скорочує термін загального ознайомлення до трьох днів.

IV. ПЕРЕДВИБОРНА АГІТАЦІЯ

Згідно з Законом про вибори офіційний період передвиборної агітації під час другого туру виборів повинен був розпочатись 26 січня, на наступний день після оголошення ЦВК офіційних результатів виборів. Втім, обидва претендента вирішили розпочати агітацію раніше. Віктор Янукович провів агітаційні мітинги 18 січня у Києві та 20 січня – у Харкові.¹⁵ ЗМІ в свою чергу висвітлювали передвиборну агітацію обох кандидатів, що розпочалася раніше.¹⁶

24 січня Юлія Тимошенко перетворила громадський мітинг в м. Черкаси на агітаційний мітинг. Під час цього заходу вона передала 35 автомобілів швидкої допомоги лікарням області, знову використовуючи таким чином своє службове положення для проведення агітації. У цілому агітаційні матеріали, розміщені під час першого туру, були зняті з публічних місць згідно з положеннями закону щодо «дня тиші». Втім, великі банери з зображенням Юлії Тимошенко та Віктора Януковича можна було побачити в Харкові у день голосування 17 січня та після нього.¹⁷ До цього часу ніхто з-поміж кандидатів, які отримали більше п'яти відсотків голосів, не заявили про підтримку ні Віктора Януковича, ані Юлії Тимошенко.

Віктор Янукович відмовився від участі у будь-яких телевізійних дебатах з Юлією Тимошенко, обмеживши таким чином можливість виборців порівняти політичні платформи обох кандидатів.¹⁸ Відмовляючись від дебатів, Віктор Янукович зробив декілька коментарів стосовно свого опонента, які ґрунтувались на гендерних стереотипах.¹⁹

¹⁴ Близько 20 з 225 ОВК надали ці відомості лише після завершення кінцевого терміну 24 січня.

¹⁵ Під час мітингу керівник обласного виборчого штабу Віктора Януковича сказав, що представники Партії регіонів (ПР) в ДВК та ОВК мають «максимально мобілізуватись, щоб забезпечити перемогу Віктора Януковича у другому турі».

¹⁶ Зроблені Віктором Януковичем заяви трансливались 18 січня в ефірі телеканалу «ICTV», та 20 січня – телеканалів ТРК «Україна», «Інтер», НТРК «Перший національний канал» та «ICTV». Заяви, зроблені Юлією Тимошенко, трансливались 20 січня в ефірі телеканалів «Інтер», ТРК «Україна», НТРК «Перший національний канал», «ICTV» та «5 канал».

¹⁷ За цим фактом Голова Харківської облдержадміністрації подав скаргу на міськраду Харкова.

¹⁸ Стаття 62.5 Закону про вибори визначає порядок проведення теледебатів за рахунок коштів Державного бюджету України. В ній зазначається, що у разі відмови одного з кандидатів на пост Президента України взяти участь в теледебатах, виділений для теледебатів час надається іншому кандидату на пост Президента України для проведення передвиборної агітації.

¹⁹ Спостереження МСВ ОБСЄ/БДПЛ у м. Харкові свідчать про те, що 21 січня 2010 р. Віктор Янукович заявив: «Те, що мені говорять, що з жінкою марно сперечатися – неправильно, я з цим не погоджуюсь. Я, насамперед, вважаю, що вона – Прем'єр-Міністр і має нести відповідальність за кожне своє слово. А якщо вона жінка – то має йти на кухню і показувати там свої примхи».

Шістнадцять кандидатів на пост Президента України, які не отримали достатньої кількості голосів виборців, щоб вийти у другий тур виборів, мають надати ЦВК фінансовий звіт щодо їх виборчих фондів до 2 лютого.²⁰ В той час, як кандидати, висунуті партією чи блоком, можуть перевести невикористані кошти на рахунки партії, а невикористані кошти з виборчого фонду 10 кандидатів, висунутих шляхом самовисування, перераховуються до Державного бюджету України.²¹

25 січня група людей у масках спробувала захопити Київський поліграфічний комбінат «Україна», на якому виготовляють виборчі бюлетені. Зрештою, Міністерство внутрішніх справ України взяло контроль над будівлею. Конкретні обставини цієї події залишаються невідомими. Дане захоплення відбулось на фоні постійних звинувачень у спробах фальсифікацій виборів, зокрема ймовірного виготовлення 1,5 мільйонів нелегальних виборчих бюлетенів та спроб заміни керівника поліграфічного комбінату. За фактом цієї події проводяться кримінальні розслідування. Цей інцидент може збільшити підозру виборців та знизити рівень їх довіри до виборчого процесу.

V. СКАРГИ ТА АПЕЛЯЦІЇ

Питання щодо того, хто є законним Головою Вищого адміністративного суду України (ВАСУ), так і не було вирішено і стало ще більш заполітизованим. Дане питання є надзвичайно важливим, оскільки ВАСУ вповноважений розглядати скарги щодо остаточних результатів виборів. Конституційний Суд України постановив, що Рада суддів не мала повноважень призначити нового голову та згодом заявив, що згідно з чинним законодавством ніхто не наділений такими повноваженнями. Конституційний Суд наголосив, що це питання має вирішувати Верховна Рада України. Прес-служба Генеральної прокуратури повідомила, що Олександр Пасенюк, термін повноважень якого закінчився 24 грудня 2009 року, залишається Головою суду до ухвалення Верховною Радою України відповідного рішення.²²

Окружний адміністративний суд міста Києва, розглянувши позов Київської міської державної адміністрації, заборонив проведення масових заходів на Майдані Незалежності у період з 6 січня до 5 лютого.²³ Суд постановив, що надання великій кількості організацій дозволу проводити публічні зібрання могло б зашкодити здоров'ю громадян, а також їх правам та свободам, оскільки заплановані масові заходи, що мають різну політичну ціль та спрямованість, збігалися у часі та місці їх проведення.

Станом на сьогодні Місії ОБСЄ/БДПЛ зі спостереження за виборами невідомо про подання скарг щодо оскарження результатів виборів. Після дня голосування до КААС надійшла 21 скарга про порушення заборони передвиборної агітації протягом періоду, передбаченого Законом про вибори. Двадцять з них було повернуто позивачам через технічні недоліки для їх виправлення перед повторним поданням, проте жодна зі скарг не була подана повторно. В задоволенні ще однієї скарги було відмовлено через те, що позивач не вказав, яке право було порушено.

²⁰ Кандидатам на пост Президента України, яких не включено до виборчого бюлетеня для повторного голосування, грошова застава у розмірі 2,5 мільйонів гривень не повертається.

²¹ Ця норма була піддана критиці у Спільному висновку щодо Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів з питань виборів Президента України» (Венеціанська комісія та ОБСЄ/БДПЛ).

²² Олександра Пасенюка, термін повноважень якого закінчився, підтримує Партія регіонів, Генеральна прокуратура та Президія ВАСУ. Миколу Сіроша, першого заступника Голови ВАСУ, підтримує БЮТ, КААС, Верховний Суд України, Асоціація суддів України та Рада суддів України.

²³ Ця заборона стосується всього періоду передвиборної агітації.

9 січня 2010 року довіреною особою Юлії Тимошенко до Шевченківського районного суду подано позов проти регіональної приватної телерадіокомпанії «Алекс» щодо трансляції фільму, що містить неправдиві відомості про кандидата на пост Президента України. Юлія Тимошенко вимагала заборонити трансляцію фільму та надати їй право спростувати неправдиву інформацію. Позовні вимоги були частково задоволені, зокрема вимога надати Юлії Тимошенко ефірний час для спростування неправдивих відомостей, які містилися у фільмі. Рішення апеляційного суду від 14 січня залишило постанову суду першої інстанції без змін. Ця справа стала першим зареєстрованим випадком, коли кандидат на пост Президента України вимагав права спростувати неправдиві відомості, поширені ЗМІ.

Під час виборчого процесу до обласних прокуратур надійшло 839 звернень, серед яких є справи, що стосувались порушень вимог передвиборної агітації, підкупу виборців та порушень під час складання списків виборців.

VI. ДІЯЛЬНІСТЬ МСВ ОБСЄ/БДПЛ

МСВ ОБСЄ/БДПЛ у складі 19 експертів основної групи та 60 довгострокових спостерігачів продовжує свою діяльність на виборах Президента України зі спостереження за процесом підготовки до повторного голосування 7 лютого. ОБСЄ/БДПЛ звернулась до країн-учасниць ОБСЄ з проханням направити 600 короткострокових спостерігачів для спостереження у день голосування. МСВ ОБСЄ/БДПЛ знову об'єднає зусилля з Парламентською Асамблеєю ОБСЄ, Парламентською Асамблеєю Ради Європи, Європейським Парламентом та Парламентською Асамблеєю НАТО для спостереження за перебігом голосування.